

ארגון המורים הדתיים בישראל
הסתדרות הפועל המזרחי בא"י

בשדה חמי"ד

בטאון לשאלות חינוך והוראה
רח' אבן גבירול 166, תל-אביב, תיבת דואר 22233
טלפונים: 444151, 440316
עיצוב והפקה - סטודיו אסתטיקס טל: 03-5795074
הוצאה לאור - הוצאת "הלל"

ב"ה

מערכת:

שמריה בן צור - יו"ר

ד"ר שמחה פישר

ד"ר דוד צוריאל

גד דיעי

פנינה מדליון

צביה לבובי

עמרם אסולין

מוזכיר המערכת.

אברהם חגבי

שנת השלושים ושלוש חוברת ט-י תש"ן

תוכן הענינים

משולחן המערכת

3 ברכה למורים / שמריה בן צור

מקרא

4 המבנה האמנותי של ספר בראשית, אריה סולה - נתניה
22 הדרמה במקרא, ד"ר ניסן אררט - חיפה

תושבע"פ

39 מקראות בתורה ללא הכרע, רבקה נגה - תל-אביב
45 פשטותו הגאונית של רש"י, מרדכי טרופר - תל-אביב
55 הוראות הגמרא בדרך הלמידה הפעילה, הרב יהודה שוורץ - גוש עציון

בשדה החינוך

59 חדש מפני ישן תוציאו - מבחר גישות ודרכים בחינוך בראי מקורותינו, ראובן
מאמו - ירושלים
74 הנחיית מורים בבתי ספר ט"ט, רחל שרלין (רוסטרובסקי) - נתניה
79 הזכרון וההזכרות, נתן שפירא - פ"ת

צחות לשון

83 קנאת ר' יהודה אלחריזי לשפה העברית, אהרון גימאני - בני ברק
87 מילונים לתלמידים, רבקה גלעדי - ירושלים

מתור בארץ

98 הפעלת תלמידים בביקור בבית הכנסת העתיק בבית אלפא, אבי ששון -
קבוצת יבנה
101 יום שדה משימתי כטיול חינוכי, דן יהב - תל-אביב

בשדה ספר

108 יונה בר-מעוז/המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן
על הספר: א. סימון: שני פירושי ראב"ע לתרי עשר, מהדורה מדעית מבוארת,
הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן

הוראת גמרא בדרך הלמידה הפעילה

הרב יהודה שוורץ, גוש עציון

הוראת סוגיא בגמרא צריכה להיות בנויה על יסודות דרכי המחשבה העקרוניים שלה. רק לאחר שבררנו לעצמנו כיצד חושבים חכמי התלמוד, ולמה הם חושבים בדרכם המיוחדת, נוכל להציע את דרכי הוראת הסוגיות. האמוראים כמו גם התנאים עסקו בתלמוד, שהוא פירוש והרחבה על המשנה. דרך הלימוד היתה דרך של עיון, השוואת מקורות, הצגת מקרים דומים, שאלות ותשובות ומשא ומתן. אין ספק שהיתה זאת דרך של למידה ועיון פעילים. עלינו לנצל את היסודות הללו כאשר נבוא לתכנן דרך של למידה פעילה בגמרא, דרך אשר בה יהיו שותפים המורה והתלמידים כאחד, ביצירה, בבדיקה, בעיון ובניתוח. נדגים סוגיא ממסכת בבא מציעא דף ג. אשר ניתוחה יעמיד את סגנון הלימוד הפעיל כדגם להוראה פעילה בגמרא. הדוגמא מבוססת על נסיון בהדרכת תלמידי ישיבה המכשירים עצמם להוראה; והעוסקים בהתנסות מעשית בהוראת גמרא. הלמידה הפעילה יכולה להתאים לסגנון הלימוד הישיבתי כאשר יש לתלמידים ולמורה מסגרת של "סדר", שיכול להיות מוקדש ללימוד פעיל ויצירתי. החידוש בהצעה הוא בכך שלימוד ה"סדר" יהיה מתוכנן לפרטיו, ויהיה קשור למבנה ולאופי של הסוגיא, ובמיוחד לעקרונות של הלמידה הפעילה, אשר בה החלק האקטיבי של פעילות התלמידים גדול הרבה יותר, על חשבון ההוראה הפרונטלית של המורה. ההצעה כוללת עיון מוקדם של המורה בסוגיא ושלושה דפי עבודה המשקפים את פעילותם ומעורבותם של התלמידים. נציג תחילה את חלקי הסוגיא ומרכיביה. הצעה זאת מהווה מכשיר בעל חשיבות עצמאית לחינוך התלמידים לקריאה נכונה בגמרא.

א. תני ר' חייא. מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום, והעדים מעידים אותו שיש לו 50 זוז, נותן לו 50 זוז וישבע על השאר.

ב. ותנא תונא. **שלא תהא הודעת פיו גדולה מהעדאת עדים מקל וחומר.** שניים אוחזין בטלית וכו'. והא הכא כיון דתפיס, אנן סהדי דמאי דתפיס האי ידיה הוא, ומאי דתפיס האי ידיה הוא. וקתני ישבע.

ג. מאי

שלא תהא הודעת פיו גדולה מהעדאת עדים מק"ו?

ד. דאמר רבה:

שלא תאמר הודעת פיו הוא דרמא רחמנא שבועה עליה כדרבה.

מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע?

חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו.

והאי בכוליה בעי דנכפריה.

והא דלא כפריה משום שאין אדם מעיז פניו.

והאי בכוליה בעי דלודיה ליה,

והא דלא אודי, אשתמוטי היא דקא משתמיט מיניה,

סבר עד דהווי ליה זוזי ופרענא ליה.

ואמר רחמנא רמי שבועה עליה, כי היכי דלודי ליה בכוליה.

העדאת עדים דליכא למימר הכי אימא לא.

קמ"ל קל וחומר.

קל וחומר?

ג. אבל

ה. ומאי

ומה פיו שאין מחייבו ממון מחייבו שבועה

עדים שמחייבין אותו ממון אינו דין שמחייבין אותו שבועה.

מבנה הסוגיא באופן תמציתי הוא כדלהלן:

א. הברייתא של ר' חייא, המחדשת דין שבועה על "עדות במקצת" של העדים.

ב. סיוע מהמשנה לדברי הברייתא.

ג. ברור המשפט "שלא תהא הודעת פיו גדולה מהעדאת עדים מק"ו".

ד. מאמר מוסגר ובו הסבר בשם רבה על דין שבועת מודה במקצת.

ה. המשך ברור המשפט הנ"ל.

ו. הסבר הק"ו והמשך הדיון בו.

לאור המבנה הזה ניתן להציע את השלבים הבאים במהלך השיעור:

(1) לימוד חלק ד. דין "מודה במקצת" הרגיל.

(2) לימוד חלק א. דין "העדות במקצת".

(3) לימוד חלק ב. הסיוע מהמשנה לדין "העדות במקצת".

(4) לימוד חלקים ג-ה. השוואת דין מודה במקצת הרגיל, לדין העדות על חלק

מהתביעה, והק"ו.

השיעור יפתח בהשוואת דין מודה במקצת לדין כופר בכל, והסבר הסברה של רבה

לדין מודה במקצת.

החוליה הקשה בסוגיה היא ה"תנא תונא", ההוכחה לדין של ר' חייא מהמשנה. לכן

חוליה זו תובהר ע"י הצגה גרפית של הברייתא מול המשנה.

הסבר הקל וחומר יבוא בשלב האחרון, בהשוואה של דין מודה במקצת לדין העדים. התלמידים יכינו את הקטע **לאחר שיקבלו מראש** את מבנה הסוגיא. הם יעינו ברשיי ויתבקשו להבהיר כל חלק וחלק מחלקי הסוגיא בנפרד! בשיעור יחבר המורה את הקטעים למערכת אחת, וזאת לאחר ליבון כל חלק בפני עצמו ובסדר שהוצע לעיל.

להלן הצעה לדפי עבודה שילוו את השיעור.

דף עבודה א' - הכנה לפני לימוד הסוגיא.

דף עבודה ב' - ישמש במהלך הלימוד.

דף עבודה ג' - סיכום וחזרה לאחר לימוד הסוגיא.

דף עבודה לתלמיד מס' 1.

בבא מציעא דף ג'.

הסוגיא המתחילה בנקודתיים בדף ג. (תני ר' חייא) מתחלקת לחלקים אחדים על פי ההצעה המפורטת להלן:

(כאן תבוא הסוגיא כפי שהוצגה לעיל.)

שאלות

- 1) באר המונחים **תני, תנא תונא**, בעזרת מילון תלמודי.
- 2) בחלק ד' עונה רבה על השאלה, מדוע מחייבת התורה את המודה במקצת בשבועה. א. מצא בתורה את המקור לכך שמודה במקצת חייב שבועה. ב. באר את תשובת רבה לשאלה זו.
- 3) בהצעת חלוקת הסוגיא מתפצל כביכול חלק ג' לשניים - מדוע?
- 4) באר היחס בין חלק א לחלק ב.

דף עבודה לתלמיד מס' 2.

בבא מציעא דף ג.

- עיין שוב במבנה הסוגיא כפי שהיא מובאת בדף העבודה מספר 1.
- 1) בחלק ב' מביאה הגמרא סיוע לדברים הנזכרים בברייתא שבחלק א'. השווה בין המקרים באופן כזה שיובהר במה הסיוע. ברייתא: מנה לך בידי והלא אומר אין לך בידי כלום.

משנה -

ברייתא: והעדים מעידים אותו שיש לו 50 זוז.

משנה -

ברייטא: נותן לו 50 זוז וישבע על השאר.

משנה -

האמנם המשנה וברייטא דומים בדיוק? מה ההבדל?

(2) בעזרת הקל וחומר לומדת הגמרא את דין השבועה בברייטא.

העתק את הקל וחומר ואת פירכתו.

קל

וחומר

פירכה

דף עבודה לתלמיד מס' 3.

בבא מציעא דף ג.

חזור שוב למבנה הסוגיא כפי שהיא מובאת בדף העבודה מס' 1.

(1) משפט המפתח בסוגייתנו הוא: "שלא תהיה הודעת פיו גדולה מהעדאת עדים מקל וחומר", מדוע?

(2) רמב"ם הלכות טוען ונטען סוף פרק ד', כתב:

"מנה לי בידך, אין לך בידי כלום, והעדים מעידין עליו שעדיין יש לו אצלו חמישים, פסקו כל הגאונים הלכה שישלם חמישים וישבע על השאר שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים".

על מה לפי דעתך מבוסס פסק זה של הרמב"ם?

(3) מה יהיה הדין לדעתך במקרה הבא.

2 כדי יין הפקדתי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידין עליו שיש בידו כד יין אחד.

נמק!

סיכום

דפי העבודה המתוכננים בצורה מדורגת, מובילים את התלמיד מעיון ב"לבנים"

המרכיבים את הסוגיא, ומדיון ב"מלט" המחבר את ה"לבנים" יחד, אל התבוננות ב"בנין" כולו, בסוגיא השלימה.

השותפות של המורה עם התלמידים בלמידה הפעילה בדרך זו, יכולה להתבטא בצורות אחרות, עם התקדמות התלמידים, ולאחר רכישת מיומנויות שיצדיקו מטלות נוספות, שיקחו התלמידים על עצמם.